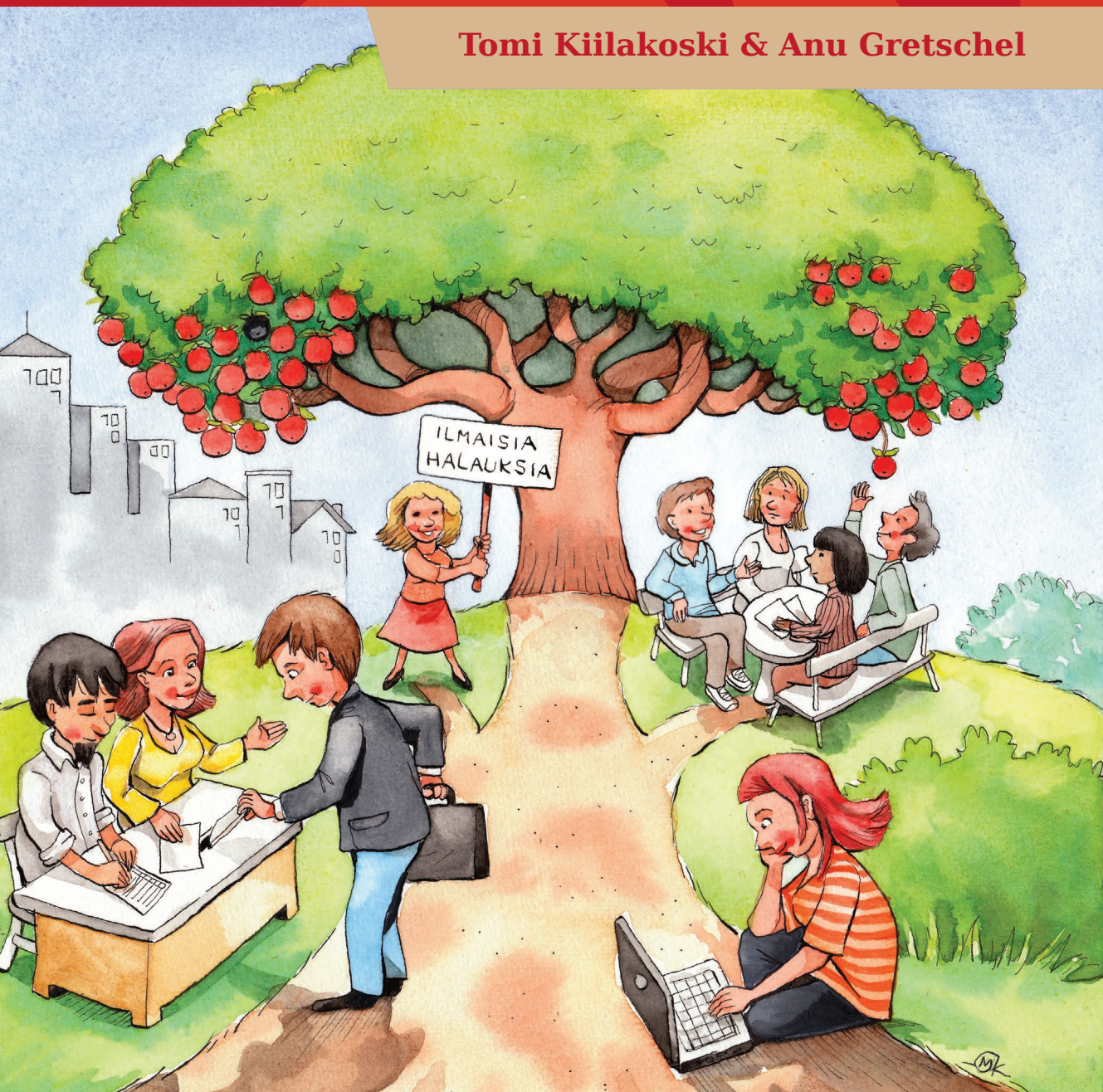

Muistiinpanoja demokratiaoppitunnista

Millainen on lasten ja nuorten kunta
2010-luvulla?

Tomi Kiilakoski & Anu Gretschel

MUISTIINPANOJA DEMOKRATIAOPPITUNNISTA

**Millainen on lasten ja nuorten kunta
2010-luvulla?**

Muistiinpanot laativat Tomi Kiilakoski ja Anu Gretschel

Kansikuva: Mika Kolehmainen
Taitto: Tanja Konttinen

© Nuorisotutkimusseura ja kirjoittajat

2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 57

ISBN: 978-952-5994-25-4 (PDF)

Nuorisotutkimusverkosto
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsinki
www.nuorisotutkimusseura.fi
www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog

Sisällys

Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi	5
I Lapset ja nuoret subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa	7
II Lasten ja nuorten palvelut	10
Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä	10
Lasten ja nuorten asema hyvinvointipalveluissa	13
Yhdyskunta- ja liikuntasuunnittelu	14
III Lapset ja nuoret kansalaistoimijoina	15
Teesejä lasten ja nuorten kansalaistoiminnan mahdollistamisesta	19
IV Demokratiaremontin työkaluja	21
Osallisuus Suomessa	21
Yksilö ja ryhmä	23
Osallisuuden tukeminen vaatii toimintakulttuurin muutosta	25
Lähteet	27
Abstract	30

Muistiinpanojen vastaanottajille

Lasten ja nuorten osallisuus lähiympäristöönsä on ollut Suomessa poliittisena tavoitteena 1990-luvun puolivälistä lähtien. Kunnilla on tässä oma, erityinen tehtävänsä. Monet lasten ja nuorten asioista liittyvät lähiympäristöön ja lähi-palveluihin. Nuorisotutkimusverkoston julkaisema teos *Demokratiaoppitunti – lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa* valmistui keväällä 2012. Teos on 24 eri tieteenaloja edustavan asiantuntijan systemaattinen kokonaisarvio siitä, miten lasten ja nuorten oikeudet ja mahdollisuudet osallistua toteutuvat kunnan eri osa-alueilla. Teoksen toimittivat Anu Gretschel ja Tomi Kiilakoski. Kirja perustuu valtaosaltaan lapsilta ja nuorilta kerättyyn aineistoon. Kirjan tausta-ajatuksena on, että lasten ja nuorten toiminnan mahdollistaminen edellyttää nykytilanteen kriittistä arviointia: miten tulevaisuudessa osallisuuden edistämiseksi voitaisiin tehdä enemmän kuin tänään.

Osallisuus on käsitteenä paljon käytetty. Sen luonteesta ei kuitenkaan vallitse yksimielisyyttä. *Demokratiaoppitunnin* kantavana ajatuksena on, että osallisuuden käsittelyn tulisi olla laaja-alaista. Erilaisilla nuorilla, nuorten ryhmillä ja kulttuureilla on omanlaisiaan tarpeita ja toisaalta kunnan eri toiminnoissa tarvitaan erilaisia tapoja edistää osallisuutta. Suomessa osallisuus rajautuu vaikuttamiseen. *Demokratiaoppitunnissa* osallisuutta tarkastellaan laajana ilmiönä

1. päätöksenteossa
2. palvelujen saannissa, kehittämisessä, arvioinnissa ja toteutuksessa
3. kansalaisyhteiskunnassa

Tämän lyhennelmän sisältö sisältää kokoavia muistiinpanoja *Demokratiaoppitunnista*. Ne kuvaavat teoksessa tehtyjä nykytilan jäsennyksiä ja arviointeja. Muistiinpanoissa listataan myös kehittämisen kohteita. Kuten kaikki muistiinpanot, nämäkin ovat sidoksissa tekijöihinsä ja heijastavat vain osaa kirjan kokonaisuudesta. Ne toimivat karkeana muistilistana kuntaosallisuuden eri puolia pohdittaessa. Mikäli lukija haluaa ymmärtää laajemmin niiden taustalla olevia ajatuksia sekä tutkimuksia, suosittelemme lämpimästi tutustumaan teoksen kokonaisuuteen.

Oulussa ja Kajaanissa 17.10.2012

Tomi Kiilakoski ja Anu Gretschel

OSALLISUUS, KANSALAISUUS, HYVINVOINTI¹

Osallisuus on ilmiö, joka voi toteutua suhteessa moniin erilaisiin yhteisöihin: perheeseen, päiväkotiryhmään, koululuokkaan, kaveriporukkaan, kuntaan, yhteiskuntaan ja niin edelleen. Osallisuutta voidaan siten edistää hyvin eri laajuudessa ja eri tasoilla. Osallisuuden laatua arvioitaessa on tärkeää kysyä, miltä lapsista ja nuorista eri yhteisöissä tuntuu. Tämän lisäksi on tarpeen tarkastella, ollaanko lapsille ja nuorille valmiita jakamaan todellista valtaa erilaisissa kuntayhteyksissä. Valtaulottuvuuden tarkastelulla pyrimme tekemään näkyväksi mahdolliset näennäisosallisuuden tilat ja estämään lasten ja nuorten roolien rajautumisen tahattoman pieniksi.

Osallisuus on perimmältään kokemus:
miltä lapsista ja nuorista eri yhteisöissä tuntuu

Ollaanko lapsille ja nuorille eri kuntayhteyksissä
valmiita jakamaan todellista valtaa?

Kun lähdetään purkamaan keskustelua osallisuuden edistämisestä, löytyy helposti joukko eri käsitteitä: mukana oleminen, mukaan kuuluminen, mukana vaikuttaminen, yhteisöllisyys, yhteisöjen demokraattiset toimintatavat, demokratiaan kasvattaminen, lasten ja nuorten toimijuus prosessien eri vaiheissa sekä valtautuminen vallan saamisena ja voimaantuminen yksilön tunteena. Toisaalta osallisuuden edistämisessä on kyse myös esteiden poistamisesta, putoamisen ehkäisemisestä, marginalisaatioon puuttumisesta, ennaltaehkäisevästä ja korjaavasta toiminnasta. Nämä termit voidaan jakaa kahteen kategoriaan. Toinen näkee osallisuuden edistämisen olennaisesti *sosiaalisiin suhteisiin vaikuttamisena* ja toinen taas ymmärtää osallisuuden edistämisen *poliittisiin suhteisiin vaikuttamisena* (Thomas 2007, 206–207).

Suomessa osallisuutta on usein kytketty syrjäytymisen ehkäisyyn ja siihen,

1 Johdannon kirjoittivat Tomi Kiilakoski, Anu Gretschel ja Elina Nivala.

että putoamisvaarassa olevien lasten ja nuorten on mahdollista päästä takaisin normiyhteiskunnan pelikentille. Tällöin on kyse osallisuuden edellytyksenä olevien sosiaalisten suhteiden vahvistamisesta. Siitä on kyse myös silloin, kun puhutaan yhteisöllisyydestä ja ryhmäilmiöitä huomioivista työotteista. Sosiaalisessa osallisuuden edistämisessä voidaan eritellä kohdennettuja toimia, jotka kohdistuvat erityistarpeissa oleviin lapsiin ja nuoriin. Yhtä tärkeää on korostaa, että osallisuuden sosiaaliset puolet koskevat kaikkia lapsia ja nuoria. Esimerkiksi kohdatuksi tuleminen eri palveluissa rakentaa osallisuuden sosiaalista perustaa. Osallisuuden edistäminen poliittisiin suhteisiin vaikuttamalla puolestaan korostaa vallan jakamista ja päätöksentekoon osallistumista ja vaikuttamista. Nämä kaksi osallisuuden edistämisen kategoriaa on hyvä erottaa toisistaan. Käytännön toimissa ne saatetaan samastaa näennäisen ongelmattomasti. Toivotaan esimerkiksi, että nuorisovaltuuston kaltainen edustusmekanismi parantaa kunnan nuorisokulttuuristen ryhmien väliset hankalat suhteet tai että pelkkä ryhmätoiminnan ja hyvän yhteishengen kehittäminen hoitaa myös vaikuttamispuolen.

Kunnan toiminnassa osallisuuden vahva edistäminen on sekä sosiaalista että poliittista toimintaa. Nämä kaksi puolta eriyvät usein toisistaan. Osallisuuden haasteeseen vastaamiseksi tulee sekä huolehtia yhteisöllisistä kuulumisen tunteista että ratkaista vaikuttamisen ja päätöksenteon ongelmia.

Osallisuuden edistäminen on sekä sosiaalista että poliittista toimintaa

Ajattelemme lasten ja nuorten osallisuuden edistämisen olevan keskeinen osa hyvinvointityötä. Erik Allardtin (1976) klassisen luonnehdinnan mukaan hyvinvointi rakentuu elintason (*having*), yhteisyyssuhteiden (*loving*) ja itsensä toteuttamisen (*being*) muodostamasta kokonaisuudesta. Osallisuudella on yhteys näihin kaikkiin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. Osallisuus kuulumisena erilaisiin yhteisöihin turvaa monien perustarpeiden, kuten ruuan, juoman, lämmön ja turvallisuuden tarpeiden tyydyttymisen. Yhteisöihin kuulumisen ja osallistumisen kautta myös ihmissuhteisiin liittyvät tarpeet on mahdollista täyttää. Toimiminen yhteisöjen jäsenenä ja mahdollisuudet vaikuttaa täyttävät itsensä toteuttamisen, arvokkaaksi kokemisen ja mielekkään toiminnan tarpeita. Lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen edellyttää kaikkien hyvinvointiulottuvuuksien huomioimista ja edistämistä. Keskustelu lasten ja nuorten hyvinvoinnista liikkuu kuitenkin usein vain kahdella ensimmäisellä ulottuvuudella – terveyden, turvallisuuden ja materiaalsen hyvän sekä toi-

mivien perhe- ja kaverisuhteiden edistämisen kysymyksissä. Osallistumisen hyvinvointimerkityksen korostamiseksi Allardtin kolmijakoa voisi täydentää nelijaoksi: *having, loving, being, participating* (ks. myös Kiili 1998) – muistaen kuitenkin, että suomen kielen käsite osallisuus kuvaa englannin termiä *participation* monipuolisemmin osallisuuden syvällisiä kuulumisen, kiinnittymisen ja vaikuttamisen ulottuvuuksia.

I Lapset ja nuoret subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa²

Osallisuus koskee demokratiaan laaja-alaisesti liittyviä ihanteita, mistä edellä olevat hyvinvoinnin ulottuvuudetkin osaltaan kertovat. Ihanteista ollaan vielä varsin kaukana. Kun lasten ja nuorten asemaa halutaan parantaa, voidaan nostaa esiin erilaisia osallisuuden elementtejä, joilla päästään lähemmäksi ihannetta. Olemme seuraavassa kuvanneet toimintaperiaatteita, joita kuntien olisi toivottavaa toteuttaa, jotta lasten ja nuorten asema kunnan päätöksenteossa vahvistuisi.

1. Lapset ja nuoret saavat kattavasti tietoa toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksista. Tiedon välittämisessä huomioidaan lapsille ja nuorille luontevat toimintaympäristöt ja -foorumit. Ajankohtaisia lapsia ja nuoria koskettavia kunnan asioita käsitellään ja tuodaan käsiteltäväksi koteihin, sijaisperheisiin, nuorisokoteihin, päiväkoteihin, opetukseen kouluissa ja oppilaitoksissa (myös yhteiskunnallisiin aineisiin, mutta ei vain niihin), lasten ja nuorten vaikuttajaryhmiin, oppilaskuntiin, nuorisotaloihin ja työpajoihin. Hyvässä kunnassa lapsilla ja nuorilla on mielipiteitä kunnan asioista heidän omasta näkökulmastaan.

2. Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuudet taataan erilaisissa kansalaisuuden rooleissa ja demokratian eri kentillä. Heidän mielipiteensä ja toimensa huomioidaan päätöksenteossa merkityksellisinä ja vakavasti otettavina kansalaisten puheenvuoroina.

3. Lasten ja nuorten roolia todellisina toimijoina vahvistetaan päätöksenteon eri vaiheissa – aina ideointi- ja suunnitteluvaiheesta lähtien. Lapsia ja nuoria osallistavat toimet tulisi kytkeä paremmin kunnan valmistelu- ja päätöksentekoprosesseihin. Yhtenä ratkaisuna on ehdotettu myyräverkoston perustamista Suomen kuntiin (ks. Euroopan neuvosto 2011, 54). Myyräverkostolla tarkoitetaan kuntaan perustettua paikallisen lapsi/nuorisoasiamiehen johtamaa

2 Osion kirjoittivat *Teppo Eskelinen, Anu Gretschel, Tomi Kiilakoski, Johanna Kiili, Sini Korpi-nen, Aila-Leena Matthies, Elina Nivala, Pia Lundbom, Niina Mäntylä, Reetta Niemi, Aimo Ryyänen ja Pia Tasanko.*

verkostoa, joka koostuu ihmisistä, jotka kaikki omilla hallinnonaloillaan muistuttavat oman hallintokuntansa päättäjiä lasten ja nuorten huomioimisesta asioiden valmisteluvaiheessa ja ilmoittavat lapsiasiamiehelle asioista, joihin lasten ja nuorten tulisi päästä vaikuttamaan. Euroopan neuvosto suosittelee, että Suomessa ”*nuorisovaltuustot on otettava mukaan kunnalliseen päätöksentekoon prosessin alussa eikä vasta loppuvaiheessa, jolloin lapset ja nuoret voivat vaikuttaa vain yksityiskohtiin. Tämä voidaan varmistaa lapsiasiamiehen avulla, kuten Tampereella on tehty. Pienissä kunnissa lapsiasiamiehen virka voi olla osa-aikainen, tai useammalla saman seudun kunnalla voi olla yhteinen lapsiasiamies.*” (Euroopan neuvosto, 2011, 57.)

4. *Lasten ja nuorten vaikuttamiselle taataan eri yhteyksissä, myös pitkällä aikavälillä, riittävästi vaikuttavuutta siinä mielessä, että lapset ja nuoret itse kokevat tullessa kuulluiksi.* Lasten ja nuorten asema on tunnustettu siten, että heillä itsellään on päätäntävaltaa sen suhteen, minkälaisiin asioihin he voivat kulloinkin vaikuttaa sen sijaan, että valinnan tekisi kunta tuomalla lapsille ja nuorille jotkin asiat keskusteltavaksi ja toisia taas ei. Lapsilta ja nuorilta ei piiloteta asioita, vaan ne tuodaan esiin ymmärrettävällä kielellä.

5. *Kuntapäättäjät pitävät yhteyttä lapsiin ja nuoriin ja puhuvat ja vastaavat heille innostavasti ja mukaan ottavasti.* Päättäjät reagoivat ja lähtevät rakentavasti mukaan lasten ja nuorten ehdotuksiin. Kunta myös oppii kohtaamisista lasten ja nuorten kanssa. Oppiminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos käy ilmi, että lapset ja nuoret on unohdettu tiettyä asiaa valmisteltaessa, niin keskusteltaisiin, miten varmistetaan, ettei näin käy jatkossa.

6. *Lasten ja nuorten vaikuttamisen edistäminen kuuluu selkeästi kunnan strategiaan tavoitteisiin* eli se vaikuttaa siihen, miten kuntaa johdetaan: kuntaa johdetaan niin, että lasten ja nuorten ääni pääsee kuulumaan kunnan valinnoissa. Suomessa ei vielä yksikään kunta ole esimerkiksi ilmoittanut pyrkivänsä olemaan kaikin tavoin Lasten ja nuorten kunta.

7. *Lapsia ja nuoria koskeva päätöksenteko perustetaan laajaan tietopohjaan, ja tietoa tuotetaan myös yhteistyössä lasten ja nuorten kanssa.* Tällä hetkellä lapsia ja nuoria koskevia päätöksiä tehdään monissa kunnissa hyvin vähäisellä tietopohjalla. Keskustelu lasten ja nuorten kanssa heidän elinoloistaan ja kokemuksistaan on turhan usein sattumanvaraista. Ratkaisu laajemmissa kysymyksissä voi olla esimerkiksi lapsivaikutusten arviointien tekeminen. Menetelmä on Suomessa vielä suhteellisen tuntematon. Kirsi Alilan mukaan lapsivaikutusten arvioinnin etuna voidaan pitää sitä, että arvioinnin kautta mahdollistuvat eri tahojen ristiriitaisten näkemysten avoin esiintulo ja käsittely. Alila toteaa Suomessa olevan lapsivaikutusten arvioinnille monia eri määritelmiä, eikä kaikissa määritelmässä mainita tai erityisesti painoteta lasten osuutta lapsivaikutusten arvioinnin osallistujana tai tiedon tuottajana. Alila ehdottaakin, että ilmaisua ’lapsivaikutusten arviointi’ käytettäisiin vain prosesseista, joissa lasten ja nuorten osallisuutta ja kuulemist

pidetään keskeisenä, kun päätöksenteon pohjaksi tuotetaan arviointitietoa. (Alila 2011, 14, 68–69.) Toinen päätöksenteon tietopohjaa ja samalla lasten ja nuorten subjektiutta lisäävä toiminto on nuorten osallistuminen kuntien palveluiden arviointiin. Kumpikin edellä mainittu toiminto mainitaan Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2012–2015.

8. *Lasten ja nuorten käytössä olevat vaikutusinstrumentit ovat tarkkoja ja tehokkaita.* Suomen kunnat ottavat lapset ja nuoret epätasaisesti huomioon päätöksenteossaan. Lainsäädännössä on niin ikään osoitettu epäselvästi lasten ja nuorten vaikuttajaryhmien asema kuntaorganisaatioissa. Niiden perustaminen kunnalliseen päätöksentekoon ja vuorovaikutussuhteet nuorten vaikuttajien kanssa ovat valtuuston hyvän tahdon varassa.

Suomen kunnat ottavat lapset ja nuoret epätasaisesti huomioon päätöksenteossaan

Nuoret toivovat nuorisolain kuulemispykälän täsmentämistä. Nuorten kuuleminen ja vaikuttamismahdollisuudet tulisikin kirjata esille kunkin kunnan velvoittaviin asiakirjoihin. Esityksiä on tullut niin erillisestä kuulemis- ja vaikuttamisstrategiasta kuin asian nivomisesta lastensuojelulain mukaiseen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan tai kunnallisiin strategioihin. (Raportti Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman 2007–2011 toteutumisesta 2011, 10.) Lisäksi esimerkiksi lasten ja nuorten paljon käyttämä kuntalain mukainen aloiteoikeus on mittakaavaltaan sopimaton nuorten tarkoituksiin: se on samaan aikaan liian heikko (päättäjien on helppo sivuuttaa aloitteet) ja liian järeä (pikkuasiat hukkuvat kuntaorganisaatioon, vaikka asia voitaisiin nopeasti hoitaa kuntoon esimerkiksi koulun tai nuorisotilan tasolla). Vaikutusinstrumentteja säätelevää lakipohjaa tulisikin tarkastella ja uudistaa lasten ja nuorten vaikuttamistarpeiden ja -kokemusten näkökulmasta. Tähän tarjoutuu hyvä mahdollisuus käynnistyneen kuntalain kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Aloiteoikeus on mittakaavaltaan sopimaton nuorten vaikutustarkoituksiin: se on samaan aikaan liian heikko ja liian järeä

II Lasten ja nuorten palvelut

Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä³

Koulun merkityksen ymmärtäminen osallisuuteen kasvattajana ja osallisuuden areenana edellyttää monitasoista näkemystä. Kouluosallisuutta ei voi ymmärtää pelkästään yksittäisen oppilaan, luokkavuorovaikutuksen tai oppilaskuntatoiminnan näkökulmista. Kouluosallisuus pitää sisällään yksilö- ja ryhmätason ilmiöitä. Ne voivat olla edustuksellisia tai kaikille oppilaille suunnattuja demokraattisia mekanismeja – niin isoja koko kouluorganisaation tason asioita kuin arjen yhteiselämää ja päivittäistä vuorovaikutusta.

Keskittämällä tarkastelumme peruskouluun haluamme välttää käsityksen, jonka mukaan kaikissa oppilaitoksissa olisivat vallalla täsmälleen samat ilmiöt ja kulttuuriset käytänteet. Toisen asteen oppilaitoksissa sekä korkeakouluissa ja ammattikorkeakouluissa osallisuuden puitteet ja käytänteet eroavat peruskouluista. Oppilaitostasoisien arvion lisäksi on olennaista tarkastella elämänkulku- ja nivelvaiheita, kun nuoret siirtyvät oppilaitoksesta ja kunnasta toiseen, monet useammankin kerran. Vastaanottavilla oppilaitoksilla tai kunnilla ei ole syvällistä tietoa nuorten elämän ja oppimisen historiasta.

Teemme tässä yhteydessä muistiinpanoja peruskoulusta ja osallisuudesta kuusiosaisen kehikon kautta. Jaotteleamalla koulun ilmenemismuotoja pyrimme kuvaamaan, miten eri tavoin koulu koskettaa nuorten maailmaa. Koulu on instituutio, jolla on useita tehtäviä ja jossa tapahtuvaa osallisuutta ei voida palauttaa ainoastaan yhteen osa-alueeseen.

1. Kasvuyhteisö. Opetussuunnitelmassa säädettyjen oppiaineiden lisäksi koulu muodostaa keskeisen kasvatuksellisen ympäristön. Koulu on tai se voi ideaalilanteessa olla kasvua tukeva yhteisö, jossa huolehditaan jokaisen hyvinvoinnista, annetaan apua, arvostusta ja kunnioitusta sekä opitaan yhteisöllisiä taitoja ja toimitaan yhdessä. Kasvuyhteisönä koulu on osa hyvinvointipalveluja: se luo pohjaa yksilöiden hyvinvoinnille ja tarjoaa tukea. Suomessa koulun asemaa kasvuyhteisönä on tutkittu vain vähän. Koulun tarkasteleminen kasvuyhteisönä kiinnittää huomiota myös siihen, miten koulu linkittyy alueeseensa. Noora Ellosen luonnehdinnan mukaan nuorten näkökulmasta koulu on osa laajempaa kokonaisuutta. (Ellonen 2008, 46–47.) Koulun merkitys kasvuyhteisönä toteutuu sekä koulun sisäisessä toiminnassa että sen suhteissa ympäristöönsä ja muihin nuorille merkityksellisiin toimijoihin. Yhteisöllisiä kasvatusrakenteita on

3 Luvun kirjoittivat *Maija Gellin, Jatta Herranen, Pirjo Junttila-Vitikka, Tomi Kiilakoski, Sanna Koskinen, Niina Mäntylä, Reetta Niemi, Elina Nivala, Kirsi Pohjola ja Sari Vesikansa.*

luotu esimerkiksi yhteisöllisen konfliktinratkaisun keinoin. Yhteisö ei kuitenkaan synny itsestään, vaan sitä pitää rakentaa tietoisin keinoin. Suomalaisnuorten kokemuksen mukaan koulun yhteisöllisyydessä on paljonkin parantamista (ks. esim. Paju 2011).

Koulu voi olla kasvua tukeva yhteisö

2. *Demokraattinen yhteisö.* Filosofin John Deweyn (1957) mukaan koulun tulisi kasvattaa demokratiaan. Demokratiaan kasvattaminen on hänen mukaansa jo lähtökohtaisesti demokraattista kasvatusta, jolloin koulun on opetettava paitsi teoriassa myös käytännössä, mitä demokratiassa toimiminen on. Kansainväliset vertailevat tutkimukset, kuten ICCS ja tätä aiemmin CIVIC, ovat osoittaneet, ettei koulu sytytä demokraattista liekkiä ja halua toimia, vaan se pikemminkin tuottaa kuvan, että järjestelmä on valmis eikä sitä ole syytä muuttaa. Koulun kehittäminen demokraattisemmaksi on yhteinen päämäärä. Käytännössä tämä ymmärretään usein oppilaskuntatoimintana, joka on esimerkki edustuksellisesta rakenteesta – kuitenkin sillä varauksella, että oppilaskunnan rooli todellisena vallankäyttäjänä on jäsentymätön eikä se kaikin paikoin ole koko koulu-yhteisön jakama.

Koulun kehittäminen demokraattisemmaksi on yhteinen päämäärä

3. *Oppimisen paikka.* Koululla on sosialisatiotehtävä, jossa koulutuksen kautta pyritään antamaan uudelle sukupolvelle keskeinen sivistyksellinen sisältö, jota pidetään arvokkaana. Peruskoulun opetussuunnitelman tavoitteena on antaa yksilölle mahdollisuus hankkia yleissivistystä ja luoda yhteiskunnalle puitteet siirtää sivistyksellistä pääomaa (POPS, 14) eteenpäin. Osallisuuden näkökulmasta keskeisiä kysymyksiä ovat paitsi se, millaista tietoa ja sisältöä siirretään eteenpäin, myös se, millä tavalla opetus ja oppiminen toteutetaan. Pääosin luokkahuoneessa tapahtuva oppiminen ja vuorovaikutus ovat itsestään selvästi koulun tehtävän kannalta tärkeitä. Samalla on huomioitava, ettei koulu tyhjene pelkästään tähän tehtäväänsä. Se koskettelee lasten ja nuorten maailmaa paljon laajemmin.

4. *Nuorisokulttuurinen näyttämö.* Koulu on tila, jossa kohdataan laaja joukko vertaisryhmään kuuluvia ihmisiä. Nuorten kokemuksissa keskeisiä ovatkin koulun vertaisryhmäsuhteet. Toiset nuoret ja heidän kanssaan muotoutuva nuorisokulttuurinen arki muodostavat tärkeän osan koulussa olemisen mielekkyydestä ja kouluviihtyvyydestä (esim. Hamarus 2006, 124–127, Kiilakoski 2009b, Berg 2010, 55–61, Manninen 2010). Suomalaisessa kasvatustieteellisessä keskustelussa ja opettajankoulutuksen sisällöissä on verrattain heikosti huomioitu nuorten keskinäinen vuorovaikutus. Nuorisokulttuurisen kehityksen keskeisyys näkyy myös kouluväkivallan ja -kiusaamisen torjunnassa, ja siihen käytössä olevia oppilaslähetoisia ja ratkaisukeskeisiä malleja kehitellään monilla suunnilla.

Suomalaisessa kasvatustieteellisessä keskustelussa ja opettajankoulutuksen sisällöissä on verrattain heikosti huomioitu nuorten keskinäinen vuorovaikutus

5. *Eri palvelujen risteyskohta.* Peruskoulu koskettaa lähes koko ikäluokkaa. Tälle ikäluokalle voidaan kohdentaa koulun kautta palveluja ja tavoittaa näin laaja joukko palvelujensaajia. Koulussa toimii sosiaalityön, terveystieteiden ja nuorisotyön ammattilaisia, joiden mielekäs yhteistyö on tärkeää myös nuorten näkökulmasta. Nämä palvelut pitävät sisällään sekä ennaltaehkäiseviä että korjaavia säikeitä. Vähimmäisvaatimuksena on, että myös koulun palvelut saadaan lakisäätöiselle tasolle.

6. *Kunnan ja yhteiskunnan osa.* Koulu muodostaa oman järjestelmänsä, oman maailmansa. Tällaisenaan koulu toimii verrattain paljon omana sosiaalisena kenttänä. Koulusta on vallalla kuva, joka houkuttelee tarkastelemaan koulua vain koulun näkökulmasta. Koulu on kuitenkin itsestään selvästi osa kuntaa ja yhteiskuntaa. On monia esimerkkejä, miten koulun kautta voidaan ottaa kantaa kunnan palveluihin tai osallistua laajemmin yhteiskunnan kehittämiseen. On olemassa yksittäisiä ja onnistuneita esimerkkejä siitä, miten sekä yksilöiden että

Koulusta on vallalla kuva, joka houkuttelee tarkastelemaan koulua vain koulun näkökulmasta. Koulu on kuitenkin itsestään selvästi osa kuntaa ja yhteiskuntaa

oppilaskuntien näkemyksiä voidaan hyödyntää esimerkiksi yhdyskuntasuunnittelussa. Koulu on osa kuntaa, ja sen kautta on mahdollista saada lapsilta ja nuorilta asiantuntemusta prosesseihin, joissa lasten ja nuorten asioista päätetään. Tietojen ja voimavarojen vaihto voi tapahtua niin konsultaation kuin myös yhteissuunnittelun ja lapsille ja nuorille jaetun vallan kautta.

Lasten ja nuorten asema hyvinvointipalveluissa⁴

Lasten ja nuorten konkreettisia osallistumismahdollisuuksia erilaisiin hyvinvointipalveluihin on arvioitava kokonaisvaltaisesti. Vähimmäistasona matkalla osallisuuteen on *monipuolinen ja saavutettavissa oleva tieto olemassa olevista palveluista* sekä niissä tapahtuvista muutoksista. Toisena tasona on *lasten ja nuorten oma osallistuminen asiakastyöhön* – lapsen ja nuorten kuunteleminen ja heidän näkökulmansa pitäminen työskentelyn lähtökohtana. Kolmantena tasona on *lasten ja nuorten ottaminen mukaan palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen ja niitä koskevaan päätöksentekoon* eri demokratiamuotoja hyödyntävin tavoin. Neljänneksi lasten ja nuorten osallistuminen voi merkitä sitä, että *lapset ja nuoret ovat itse keskeisinä toimijoina palveluissa tukioppilaina, vertaistukiryhmissä ja nettiperustaisessa kokemusten vaihdossa eri elämäntilanteisiin liittyvissä asioissa*. Esimerkiksi perheneuvoloissa ja mielenterveyspalveluissa sekä erilaisissa vammaisjärjestöissä on syntynyt lasten ja nuorten omaa kokemustietoon perustuvaa, palveluja täydentävää toimintaa. Tällöin kyse voi olla lasten ja nuorten omasta toiminnasta, jota aikuiset asiantuntijat tarvittaessa tukevat. Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ovat esimerkiksi eri palveluihin liittyvät ryhmätoiminnat, omien tilojen ja elinympäristön kehittämishankkeet sekä palveluihin vaikuttaminen ja niiden kehittäminen nuorten toimesta.

Lasten ja nuorten osallisuutta ja osallistumista koulujen oppilashuollossa, lastensuojelussa ja hyvinvointipalveluiden kehittämisessä voidaan arvioida siis neljällä tasolla:

1. tieto palvelun olemassaolosta, luonteesta ja laadusta osallisuuden lähtökohtana
2. osallisuus palvelujen käyttäjänä ja kehittäjänä
3. osallisuus palvelujen suunnittelu-, kehittämis- ja päätöksentekoprosesseihin
4. lasten ja nuorten oma toiminta hyvinvointia kehittämässä.

⁴ Lukuun kirjoittivat *Maija Gellin, Anu Gretscher, Aila-Leena Matthies, Elina Nivala, Mikko Oranen, Riikka Sutinen ja Pia Tasanko*.

Kuvatut tasot myötäilevät osallistumistutkimuksen klassisena teoreettisena mallina pidettävää Sherry Arnsteinin (1969; myös Hart 1992; 1997) osallistumisen portaita. Sekä Arnstein (mt.) että Hart (mt.) pitävät tärkeänä tunnistaa juuri lasten ja alistettujen ryhmien osallistamisesta puhuttaessa myös erilaiset näennäisosallisuuden muodot. Niissä lapsia esimerkiksi pidetään mukana vain ”näön vuoksi”, alibiosallistujina, aikuisia varten tai ”kiintiönuorina”, ilman että he voivat aidosti itse osallistua. Jos palvelujen käyttäjillä ei ole todellisia osallistumisen mahdollisuuksia, kyse on manipulaatiosta.

Jos palvelujen käyttäjillä ei ole todellisia osallistumisen mahdollisuuksia, kyse on manipulaatiosta

Yhdyskunta- ja liikuntasuunnittelu⁵

Yhdyskuntasuunnitteluun osallistuminen on Suomessa jokaisen kuntalaisen oikeus. Maankäyttö- ja rakennuslaki on yli kymmenen vuoden ajan ohjannut kuntia kuulemaan asukkaita kaavoituksessa sekä liikenne-, puisto- ja viheralue-suunnittelussa. Kunnat ovat tästä lain velvoitteesta suoriutuneet hyvin eri tavoin, mutta ainakin yksi yhteinen piirre yhdistää kunnallista asukasosallistumista: lapset ja nuoret eivät siellä näy eivätkä kuulu (mm. Koskinen 2010; Puustinen 2006). Lapset ja nuoret kuuluvat helposti niin sanottuihin heikkoihin intressiryhmiin, joiden näkemyksiä ei helposti tavoiteta. Heillä on kuitenkin jo lainsäädännönkin näkökulmasta oikeus olla mukana: sekä perustuslaki että nuorisolaki velvoittavat kuntia kuulemaan lapsia ja nuoria heitä koskevissa asioissa. Lasten tarpeet tyydyttävä elin- ja toimintaympäristön luominen on yksi maankäyttö- ja rakennuslain alueiden käytön suunnittelun tavoitteista (5 §). Laissa ei ole tarkemmin säädetty välineistä, siitä kuinka lapsia ja nuoria

Yksi yhteinen piirre yhdistää kunnallista asukasosallistumista: lapset ja nuoret eivät siellä näy eivätkä kuulu

5 Luvun kirjoittivat Anu Gretschel, Sanna Koskinen ja Pirjo Junttila-Vitikka.

tulisi näissä asioissa kuulla, vaikka muuten maankäyttö- ja rakennuslain osallistumissääntely on laajaa. Kenties tästä syystä käytännön tasolla lasten ja nuorten osallistumismahdollisuudet ovat edelleen sattumanvaraisia. Suunnittelua ohjaavat muut tekijät kuin lasten ja nuorten mukanaolon painottaminen. Sitä ohjaa puhe turvallisuudesta, kustannuspaikoista ja estetiikasta joidenkin muiden kuin lasten ja nuorten näkökulmasta arvioituna.

Yhdyskuntasuunnittelussa lasten ja nuorten osallisuuden tukemisen lähtökohdat ovat:

1. Lasten ja nuorten kunnassa mukana olemisen mahdollisuus suunnittelusta toteutukseen ja arviointiin tulisi toteutua vähintään silloin kun kyseessä on lasten ja nuorten omat paikat: päiväkotien ja pihojen, koulujen ja koulunpihujen, nuorisotilojen, nuorisopuistojen ja leikkipuistojen perustaminen, perusparannukset ja pienimuotoiset kehittämishankkeet. Liikuntapaikkojen, kirjastojen lasten ja nuorten osastojen sekä muiden kulttuuri- ja harrastuspaikkojen suunnittelussa ja kehittämisessä lasten ja nuorten asiantuntemus on tarpeen, jotta palvelut vastaavat niin sijainniltaan kuin sisällöltäänkin käyttäjien toiveita. Myös näissä on hyvä päästä laajoihin osallistumiskaariin ideoinnista toteutukseen ja arviointiin.
2. Lisäksi asuinalueita kehitettäessä lapsilta ja nuorilta tulisi selvittää heidän oleskelu- ja leikkipaikkojaan, reittejään, alueen epäkohtia ja puutteita, vaarallisia paikkoja ja heidän toiveitaan ympäristön kehittämisestä. Lasten ja nuorten kokemuksilla on painoarvoa, olipa sitten kysymys osayleiskaavasta, asema-kaavasta, liikennesuunnittelusta, kaduista, puistoista tai viheralueista.

III Lapset ja nuoret kansalaistoimijoina⁶

Osallisuuteen ja kansalaisuuteen kasvetaan. Kasvu ei rajaudu instituutioihin. Monet eri tahot kasvattavat ja tuottavat näkemystä siitä, millainen toimijuus on hyväksyttävää. Erilaisissa ympäristöissä rakentuvat kokemukset omasta toimijuudesta ja toimintakyvystä luovat kuvaa siitä, mikä on mahdollista. Osallisuuden lähtökohtana on syytä pitää ihannetilaa, jossa lasten ja nuorten osallistuminen on elimellinen osa toimintaa, ei vain harjoittelua aikuiselämää varten tai päälle liimattu osa toimintaa. Minkälaisissa puitteissa tällaisia ko-

6 Osion kirjoittivat *Teppo Eskelinen, Maija Gellin, Anu Gretscher, Pirjo Junttila-Vitikka, Tomi Kiilakoski, Antti Kivijärvi, Sanna Koskinen, Sofia Laine, Pia Lundbom, Elina Nivala ja Riikka Sutinen.*

kemuksia on mahdollista saada? Millaisia ovat ne tilat, joissa lapsia ja nuoria kunnioitetaan, kuunnellaan ja arvostetaan, ja heidän mukaantulemisensa on yhdessä neuvoteltu prosessi? (Ks. Sinclair 2004.) Vastaus tähän kysymykseen ei tyhjene luettelemalla palvelujärjestelmän osia. On tarkasteltava laajemmin lasten ja nuorten kasvuyhteisöjä ja -ympäristöjä.

Lasten ja nuorten toimijuutta ja kansalaisuutta on syytä tarkastella sekä osana poliittista järjestelmää ja päätöksentekoa että osana palvelujärjestelmää. Näiden ulkopuolelle jää monia areenoita, joilla lapset ja nuoret toimivat. Monet näistä ovat osallisuuden näkökulmasta keskeisiä: esimerkiksi virtuaalisissa ympäristöissä voi lisätä tietopohjaa ja oppia sosiaalisuutta, järjestöt voivat tuottaa palveluja, joiden järjestämiseen ei löydy varaa tai poliittista tahtoa, vapaaehtoistyössä voi paikata palvelujärjestelmän aukkoja, sosiaalisissa liikkeissä voi tehdä todeksi *niitä ihanteita, joita poliittiset ohjelmat väittävät edustavansa* (Tomperi & Piattoeva 2005, 274) ja osana nuorten omia ryhmiä voi huomata voivansa *vaikuttaa maailmaan* monin eri tavoin. Poliittisen järjestelmän, talouden ja palvelutuotannon ulkopuolella on monenlaisia areenoita, joissa voi saada yksilö-, ryhmä- ja yhteisötason kokemuksia omasta arvokkuudesta ja oma toimintakyky voi lisääntyä. Mutta näillä areenoilla voidaan myös oppia ryhmätoimintaa ja vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen, siis osallistua poliittisesti.

Suomalaisessa keskustelussa päähuomion osallisuudesta ovat vieneet lasten ja nuorten vaikuttajaryhmät ja oppilaskunnat. Niiden ulkopuolella aukeaa laaja osallisuuden maisema, jonka huomioiminen on tärkeää. Jotta tätä maisemaa saataisiin kuvattua tarkemmin, tarvitaan jäsennyksiä. Käytämme lähtökohtanamme Nigel Thomasin (2007) erottelua niistä tiloista, joissa osallisuutta koetaan tai ainakin voidaan kokea. Kaikissa näissä tiloissa on kyse sukupolvien välisestä vuoropuhelusta, joka saattaa tukea tai ehkäistä nuorten osallistumista. Niissä normitetaan ja rajataan mahdollisia toimintamuotoja, mutta myös aukaistaan toiminnan tiloja ja parhaimmillaan osoitetaan, että erilaisissa paikoissa ja tiloissa avautuu monenlaisia mahdollisuuksia elää, unelmoida ja toimia.

Eri tilojen erottelu tuo myös esiin sen, että vaikka olisi osaton jollakin areenalla, voi toisilla areenoilla saada täysin päinvastaisia kokemuksia. Tätä voikin käyttää perusteluna sille, että osallisuutta tukevassa työssä tulisi tunnistaa tämä moneus ja pyrkiä tukemaan useita erilaisia mahdollisuuksia, jotta jokaisella olisi mahdollisuus toimia monella itselle mielekkäällä areenalla.

Jokaisella olisi mahdollisuus toimia
monella itselle mielekkäällä areenalla

Olemme käyttäneet Thomasin (2007, 214–215) jaottelua lähtökohtanamme ja luoneet kehikon, jonka avulla voimme eritellä niitä areenoita, joilla osallisuutta voidaan tukea. Thomas erottelee varhaiskasvatuksen, koulun, lastensuojelun, nimenomaan lapsille ja nuorille tarkoitettut vaikuttamisjärjestelmät sekä poliittisen järjestelmän ylipäätään. Niiden parissa rakennetaan kansalaisuutta. Ne ovat virallinen ja hyväksytty osa osallisuuden edistämistä. Haluamme osoittaa, miten epämuodollisemmat osallisuuden areenat sijoittuvat jatkumolle muiden areenoiden yhteyteen.

1. *Perheet.* Perhe on yleensä lasten ensimmäinen lähiyhteisö. Moderni perhekasvatus rakentuu yhä enemmän neuvottelulle ja vuoropuhelulle. Perheen sisällä voi osallistua monenlaisiin päätöksiin ja käydä dialogia sekä sukupolvien välillä että sisarusten kanssa saman sukupolven sisällä.
2. *Naapurustot, alueet, yhteisöt.* Lapset ja nuoret toimivat alueellaan. Heihin suhtautuminen näissä epävirallisissa puitteissa saattaa vaihdella pelosta kunnioitukseen. Voidaan väittää, ettei lapsiin ja nuoriin aina suhtauduta samalla kunnioituksella kuin aikuisiin.
3. *Kaupalliset tilat.* Lapsia ja nuoria siedetään erilaisissa kaupallisissa tiloissa, suljetaan niistä pois tai houkutellessa niihin sisään. Tämän ulottuvuuden voi väittää muodostuvan yhä tärkeämmäksi, kun julkiset tilat kaupallistuvat ja kuluttajuus muodostavat myös kansalaisuuden suhteen entistä keskeisemmän elementin.

Keskeisiä ovat myös Thomasin järjestöjä koskevat jäsenyykset. Hän jakaa järjestöjä sen mukaan, miten ne lähenevät lasten ja nuorten maailmaa ja minkälaisia toimimuksia lapsille ja nuorille näissä järjestöissä annetaan.

4. *Kansalaisyhteiskunnan organisaatiot ja järjestöt,* joissa lapsilla ei juuri ole sijaa muuta kuin aikuisten apulaisina tai seuralaisina oleminen.
5. *Perinteiset lapsille ja nuorille palveluita tarjoavat järjestöt.* Nämä järjestöt tuottavat palveluja, joissa lapsille ja nuorille voi jäsenyyden tai asiakkuuden kautta tarjoutua mahdollisuus vaikuttaa ja toimia yhteisten asioiden hyväksi.
6. *Järjestöt, jotka on perustettu edistämään lasten ja nuorten osallistumista.* Nämä voivat olla yleisjärjestöjä tai tarkemmin kohdennettuja järjestöjä, esimerkiksi erilaisten vammaisryhmien etujärjestöjä.
7. *Järjestöt, jotka on perustettu tuomaan lasten ja nuorten ääntä osaksi päätöksentekoa.*

Thomasin erottelu tuo esille, että järjestöt kohdentuvat lasten ja nuorten maailmaan monin eri tavoin. Osa mieltää tehtäväkseen palvelutuotannon, osa tavoittelee osallisuutta lähtökohtaisena missionaan. Järjestöjen toiminta tietysti elää ja muuttuu ajan mukana.

Lähtökohtanamme oleva Thomasin erottelu kuvaa hienojakoisesti useita eri osallisuuden areenoita. Se on kuitenkin itsessään riittämätön, koska globaalin ajan tietoyhteiskunnassa kansalaistoiminnan muodot ovat olennaisesti moninaistuneet. Paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti toimivat kansalaisjärjestöt eivät pysty tarjoamaan riittäviä osallistumisen väyliä kansalaisille, joita kiinnostavat toisaalta hyvin erilaiset henkilökohtaiset kysymykset ja toisaalta maailmanlaajuisiin uhkakuviin vaikuttaminen. Ulottuvuuden molemmissa päässä internetillä on suuri merkitys kansalaistoiminnan väylien tarjoajana. Lisäksi löyhän, järjestäytymättömän ja projektiluontoisen kansalaistoiminnan merkitys on kasvanut. (Esim. Castells 1997.) Tämän vuoksi lasten ja nuorten mahdollisten osallisuuden toteutumisen areenoiden jäsenyykseen on lisättävä ainakin seuraavat kohdat:

8. *Virtuaaliset tilat*, joissa anonymiteetin ja muiden syiden vuoksi julkiseen keskusteluun osallistuminen ei perustu ikään.
9. *Lasten ja nuorten omaehtoiset ryhmät ja kaveripiirit*, joissa pyritään toimimaan yhdessä, joko yhdessäolon vuoksi tai jonkin asian ajamiseksi.
10. *Kansalaisliikkeet*, joita syttyy ja sammuu koko ajan. Ne toimivat paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti tai kansainvälisesti ja ovat usein teemaltaan ja toimijakunnaltaan löyhempiä kuin vakiintuneet ja virallistetut kansalaisjärjestöt. Ne voivat olla myös yhden asian liikkeitä, joissa toiminta keskittyy hyvinkin tiukasti rajatun asian ympärille.
11. *Kansalliset rajat ylittävät kokoukset ja kokoontumiset*, jotka kokoavat yhteen erilaisten verkostojen ja liikkeiden toimijoita. Ne muodostavat hetkellisiä mutta intensiivisiä ja mahdollisesti toistuvia kohtaamisen ja yhteistoiminnan tiloja.
12. *Kansalaistottelemattomuuden areenat*, esimerkiksi erilaiset lyhytkestoiset *kampanjat* tai tempaukset.
13. *Elämäntavallisten valintojen tekemisen ja esittämisen ympäristöt*. Elämäntavalliset valinnat ja niiden näkyväksi tekeminen eri keinoin ovat osa identiteettipolitiikkaa, itselle tärkeäksi ja merkitykselliseksi koettujen asioiden ja arvojen selkiyttämistä ja konkretisoimista eli todellisiksi tekemistä omilla päivittäisillä teoilla ja niihin sisältyvillä valinnoilla (kulutusvalinnoista esim. Lundbom 2001).

Parhaimmillaan kansalaistoiminta paikkaa, täydentää ja rikastaa kunnan toimintaa. Se tarjoaa onnistumisen paikkoja myös niille, jotka eivät syystä tai toisesta löydä kuntapalvelujen pariin. Kansalaisyhteiskunta toimintaympäristönä eroaa kuitenkin monilla olennaisilla tavoilla kuntaympäristöstä. Esimerkiksi lähiyhteisö voi merkitä muutakin kuin maantieteellisesti lähellä olevaa läheisten joukkoa. Nuori voi esimerkiksi verkon kautta kokea kuuluvansa yhteisöihin, joiden jäsenet asuvat eri puolilla maapalloa. Lähiyhteisö voi kiinnittyä muu-

hunkin kuin pelkästään suomalaisuuteen ja Suomen rajoihin. Tärkeää on myös nähdä erilaisten arjen tapahtumien hyvinvointia rakentava merkitys. Nuorten kokemusmaailmassa järjestäytymättömistä lähiyhteisöistä kumpuava hyvinvointi saattaa päihittää formaalin koulun, järjestökentän tai kunnallispolitiikan kentillä koetun osallisuuden menneen tullen. Nuorten maailmassa ystävyyssuhteet ovat merkittäviä, ja näennäisesti mitään tekemätön hengailu voi olla olennainen yhteisöllisyyttä rakentava tekijä (Aaltonen ym. 2011).

Teesejä lasten ja nuorten kansalaistoiminnan mahdollistamisesta

Esitämme seitsemän teesiä lapsista, nuorista ja perheistä kansalaistoimijoina.

1. Kansalaistoiminnan kautta ilmoille saatavat signaalit ovat entistä monimuotoisempia. Niitä on opittava havaitsemaan, arvostamaan ja analysoimaan. Kansalaistoiminnan monimuotoisuus tulee ymmärtää ja huomioida nykyistä paremmin, ja sen tulee näkyä myös erilaisissa kansalaistoimintaa mittaavissa indikaattoreissa. Kansalaistoiminta ja vaikuttaminen ovat paljon muutakin kuin yhteiskunnallista opetusta, äänestämistä ja järjestöjen jäsenyyttä. Olisi korkea aika nähdä, kuulla ja ymmärtää nuorten kansalaistoimijoiden laaja kirjo. Puhuminen, kuunteleminen ja kirjoittaminen eivät ole ainoita lasten ja nuorten kansalaistoiminnan muotoja, vaan myös kehollinen argumentointi tai esimerkiksi julkisen tilan uudenlainen/toisenlainen käyttö voivat myös olla heille mielekkäitä tapoja muuttaa maailmaa.

Kansalaistoiminta ja vaikuttaminen ovat paljon muutakin kuin yhteiskunnallista opetusta, äänestämistä ja järjestöjen jäsenyyttä

2. Lapsille ja nuorille on tarjouduttava muitakin vaikutuskeinoja kuin hiekan heitto poliittisen koneiston rattaisiin. Kansalaistoiminnalla pyritään usein myös vaikuttamaan päätöksentekoprosesseihin. Lasten ja nuorten epävirallisia yhteenliittymillä – kuten skeittijengeillä, parkourin harrastajilla, nuorisokulttuurisilla omaehtoisilla ryhmillä, bändeillä, teatteriryhmillä, ympäristöryhmillä tai kaupunkiviljelijöillä – on suuri merkitys lasten ja nuorten sosiaalisina ympäristöinä. Näiden ryhmien tarpeita ja potentiaalia tunnustetaan heikosti kunnallisessa päätöksenteossa ja palvelujärjestelmien kehittämisessä. Ilman monipuolisia

vuorovaikutussuhteita nuorten kansalaistoimijoiden ainoana vaikuttamiskeinona näyttäyty asioiden hidastaminen hiekan heittämisellä poliittiseen koneistoon. Asiantuntijuuksien pitäisi kellahtaa päälle, kun tarkastellaan kysymyksiä, joissa nuorilla kansalaistoimijoilla on asiantuntemusta.

3. *Kansalaistoiminnan tukemisen yhdenvertaisuutta on lisättävä.* Kunnallisissa päätöstentekoprosesseissa ja palvelutuotannossa tehtävät linjaukset vaikuttavat kansalaistoiminnan mahdollistumiseen – olipa kyse toiminnan tukemisesta resursein, tiloin tai asentein. Nuorten omien järjestäytyneiden tai järjestäytymättömien ryhmien tarpeet jäävät usein huomioimatta.

4. *Arjen kohtaamisissa pitäisi löytyä riittävästi tilaa yhteiseen pohdiskeluun, erilaisten ratkaisujen hakemiseen ja oivalluksien kokemiseen.* Lasten ja nuorten on voitava kehittää kansalaistoiminnassa poliittista mielikuvitustaan, mikä on mahdollista jo hyvinkin nuorena. Poliittinen mielikuvitus on kaiken yhteiskunnallisen toiminnan edellytys: jotta tahtois muuttaa asioita johonkin suuntaan, täytyy olla ymmärrys siitä, että asiointi voisi olla toinen, ja kyky kuvitella tuo toisenlainen asiointi. Pienetkin lapset näkevät erilaisissa tapahtumissa ja tempauksissa sen, miten ihmiset voivat muuttaa todellisuuden toiseksi – ja vaikei lapsi osaisikaan ilmaista asiaa näillä sanoilla. Kuuntelu, keskustelu ja vuorovaikutus ovat keskeinen osa osallistumiseen kasvamista. Yhdessä tekemisen tulee voida tuottaa myös ratkaisuja, jotka vaikuttavat lapsen ja nuoren elämään tavalla tai toisella. Kohtaamisen tilanteet voivat tuottaa pystyvyyden tunnetta ja kokemusta itsestä arvokkaana (kansalais)yhteiskunnan jäsenenä.

5. *Lapset ja nuoret on otettava mukaan muokkaamaan ympäristöjään ja yhteisöjään.* Lasten ja nuorten tulee saada olla, oleskella ja toimia julkisissa tiloissa ja alueilla hyväksytyinä yhteiskunnan jäseninä. He voivat tarvita toisiltaan ja aikuisilta virikkeitä tai tukea itseä koskevien mahdollisuuksien havaitsemiseen – onhan heidän elinympäristönsä suuressa määrin muiden tahojen suunnittelema. Tieto ympäristön mahdollisuuksista ja mahdollisista toimintamalleista ei siirry automaattisesti yhdeltä lasten ja nuorten sukupolvelta seuraaville. Yhteisö- ja yhteisöönkasvattajia sekä ympäristö- ja ympäristöönkasvattajia tarvitaan.

Lasten ja nuorten tulee saada olla, oleskella ja toimia julkisissa tiloissa ja alueilla hyväksytyinä yhteiskunnan jäseninä

Myönteistä palautetta tarvitaan

6. *Lasten ja nuorten toiminta on eri asia kuin aikuisten toiminta.* Lasten ja nuorten kansalaistoimintaa tarkasteltaessa on olennaista erottaa lasten ja nuorten ideoima ja toteuttama toiminta sellaisista ryhmistä ja tiloista, jotka aikuiset ovat ideoineet ja rakentaneet, mutta jossa lapset ja nuoret (erillisinä tai aikuisten kanssa yhdessä) toimivat. Kansalaistoiminnassa tarvitaan molempia toiminnan muotoja.

7. *Tarvitaan globaalia katsantoa.* Glokalisaatiossa paikallinen ja kansainvälinen nivELYVÄT toisiinsa. Sosiaalinen media on avannut uusia ajattelun, toiminnan ja vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Samalla kun nämä kaksi tasoa korostuvat, kansallisvaltioiden rooli heikkenee. Näin on myös poliittisen toiminnan kohdalla. Lapsia, nuoria ja perheitä olisikin kannustettava toimimaan kansalaisyhteiskunnassa niin, että toiminta olisi globaalisti vastuullista: hyvinvoinnin lisääminen paikallisesti Suomessa ei saisi heikentää hyvinvointia Suomen rajojen ulkopuolella.

IV Demokratiaremontin työkaluja⁷

Osallisuus Suomessa

Osallisuus on noussut Suomessa poliittiseksi tavoitteeksi. Se on läpäissyt lain-säädännön ja saanut tukseen joukon valtiollisia ja kunnallisia virkamiehiä. Osallisuuden pohja on valtion takaama ja vahvistama. Osallisuuden taustalla olevat lait ja niiden turvaamat lasten osallistumisen oikeudet on kuitenkin ilmaistu verrattain yleisessä muodossa, mikä jättää paljon valtaa kuntatasolle siinä, mikä on kuulemisen ja osallistumisen turvaamisen riittävä määrä.

Lasten ja nuorten mahdollisuudet vaikuttaa lähiympäristöönsä vaihtelevat kuntakohtaisesti. Ne ovat sidoksissa myös kunnan satunnaisiin tekijöihin, kuten viranomaisten asenteisiin ja kulttuureihin sekä kunnan epävirallisiin verkostoihin. Kuntien viranhaltijoiden taidot ja asenteet lasten ja nuorten kanssa työskentelemiseen vaihtelevat, kuten myös saatu tai saatavilla oleva koulutus. Lasten ja nuorten äänen on tärkeää kuulua kunnan päätöksenteossa, osallistuivatpa he sitten edustuksellisen, suoran, osallistuvan, deliberatiivisen ja vastademokratian areenoilla. Esimerkiksi vaikuttajaryhmissä mukana oleville lapsille ja nuorille kasautuu vaikuttajaryhmätoiminnan sekä sitä kautta saadun lisäkoulutuksen

7 Osion kirjoittivat *Tomi Kiilakoski, Elina Nivala, Aimo Ryyänen, Anu Gretschel, Aila-Leena Matthies, Niina Mäntylä, Maija Gellin, Kimmo Jokinen, ja Pia Lundbom.*

ansioista vaikuttamiseen ja vastuunottamiseen liittyvää pääomaa. Tiettyjen lasten ja nuorten harjaantumisesta ja vaikuttajana kasvamista tarvitaan, koska kaikille lapsille ja nuorille tasaisesti hajautettu valta ylläpitää aikuisten valtamonopolia. Toisaalta Suomessa kaikki lapsille ja nuorille annettava vaikuttamiskoulutus suunnataan usein jo ennestään aktiivisille. Tämä taas lisää epätasa-arvoa lasten ja nuorten joukkojen sisällä.

Tiettyjen lasten ja nuorten harjaantumisesta ja vaikuttajana kasvamista tarvitaan

Kunnan tuottamat palvelut ovat lähipalveluita, joilla on iso merkitys lasten ja nuorten elämässä. Kaikkien kuntalaisten demokraattisista vaikutusmahdollisuuksista huolehtiminen on tärkeää, mutta yhtä tärkeää on tunnistaa eri ryhmien erilaisia tarpeita. Lapset ja nuoret ovat monella tavoin marginaalissa, alle 18-vuotiaat eivät saa äänestää, yhteiskuntapolitiikka lapsuutta ja nuoruutta kohtaan on ollut liikahtelemassa enemmän kontrolloivaan ja valvovaan suuntaan (Harrikari 2008, Harrikari & Pekkarinen 2011). Lapsilla ja nuorilla ei ole samanlaista taloudellista valtaa kuin aikuisilla, eikä heidän ikäryhmänsä edustajia ole virallisilla johtopaikoilla, epävirallisista vaikuttamisen kanavista puhumattakaan.

Osallisuus yhdistää käsitteenä sekä poliittisia että sosiaalisia ulottuvuuksia. Poliittinen toiminta edellyttää vastuuta ja virallista mandaattia, halua ja kykyä toimia sekä kokemusta siitä, että on tullut otetuksi mukaan vakavasti. Tärkeä säie osallisuuskeskustelussa on näkökulma siihen, kuinka monenlaisin tavoin poliittista ja demokraattista toimintaa voidaan jäsentää. Lapset ja nuoret käyttävät monenlaisia demokratian muotoja: edustuksellisia, osallistuvia, deliberatiivisia ja osallistavia demokratian toimia, mutta myös vastademokratiaa. Demokratia ja kansalaisuus voivat tarkoittaa myös eteenpäin vievää vastarintaa.

Kunnan tuottamat palvelut ovat lähipalveluita, joilla on iso merkitys lasten ja nuorten elämässä. Niiden tuottaminen on tulevaisuudessa muuntumassa kuntaliitosten, liikelaitostumisen, kuntayhtymien ja erilaisten uusien kunnallishallinnon muotojen, kuten tilaaja-tuottajamallin myötä

Lapsilla ja nuorilla ei ole samanlaista taloudellista valtaa kuin aikuisilla, eikä heidän ikäryhmänsä edustajia ole myöskään virallisilla johtopaikoilla, epävirallisista vaikuttamisen kanavista puhumattakaan

Poliittisen tason ohella osallisuudessa on sosiaalinen ulottuvuutensa: tehtävänä on huolehtia yhteisötasolla yhteisön turvallisuudesta ja toimintakyvystä, ja yksilötasolla yksilön perusturvasta ja mahdollisuudesta elää kansalaisena samantyyppisessä elämänmuodossa, jota hän ympärillään näkee. Kasvava yhteiskunnallinen eriarvoistuminen (Hänninen, Palola & Kaivonurmi 2010) asettaa tästä näkökulmasta haasteita osallisuustyölle. Osallisuustyön keskeisenä kysymyksenä on, millä tavoin luodaan mahdollisuuksia kiinnittää ihmisiä yhteisöön niin, ettei asiaa käännetä vain yksilön kontrolliksi ja itsekontrolliksi. Syrjäytymisen ehkäisy koskettaa sekä poliittisia että sosiaalisia säikeitä – lasten ja nuorten tiloja ja tilaisuuksia olla mukana ympäristössään, eri rooleissa.

Yksilö ja ryhmä

Osallisuustoimien tarve koskee niin ryhmä- kuin yksilötasoakin. Yksilötasolle mennään helposti silloin kun kyse on yksilöä koskevista päätöksistä, kuten erityisopetukseen siirtämisestä, koulukuljetuksista tai lastensuojelun toimenpiteistä. Yksilötasoa muistetaan harvemmin silloin kun ollaan päättämässä lasten, nuorten tai kaikkien kuntalaisten yhteisistä asioista. Yksilön vaikutusmahdollisuuksia on edelleen syytä kehittää. Samalla tulee miettiä, millä tavalla voidaan paremmin yhdistää ryhmä- tai yhteisötason vaikuttamismuotoja siihen, että myös yksilöillä on mahdollisuus vaikuttaa.

Yksilön vaikutusmahdollisuuksia on edelleen syytä kehittää

Käytännössä osallisuuden toteutumista on Suomen kunnissa usein hahmotettu erilaisten edustuksellisesti valittujen ryhmien toimintana. Esimerkkejä tällaisesta ovat lasten parlamentit, nuorten edustajistot ja valtuustot sekä oppilaskuntien hallitukset. Käytännössä näillä ryhmillä on ollut kunnissa hyvin vähän vaikutus-

valtaa. Kunnan päätöksentekijät eivät kuule näitä ryhmiä riittävän aktiivisesti, eikä ryhmillä toisaalta ole käytössään tehokkaita poliittisia instrumentteja.

Osallisuus on Suomessa näyttäytynyt lähinnä ryhmätason kysymyksenä. Virallisten ryhmien tai edustajistojen ohella ajatellaan samojen asioiden koskettavan isoa nuorten ryhmää. Ryhmiksi mielletään esimerkiksi kunnan kaikki nuoret, kaikki saman koulun nuoret, kaikki maahanmuuttajanuoret tai kaikki tietyllä alueella asuvat nuoret. Nuorten itsensä kokemukset omasta ryhmäkiinnittyneisyydestään eivät välttämättä vastaa tätä jakoa, varsinkin jos vaikkapa koululta puuttuu keinoja varmistaa koko koulun yhteisöllisyyttä. Selkeänä kehityshaasteena nouseekin esille nuorten omaehtoisten ryhmien, erilaisten alaryhmien tai eri tavoin yhteisöistä ja yhteiskunnasta syrjään jäävien poliittisen osallisuuden tukeminen sekä yksilötason mekanismien esiin tuominen.

Nuorten yksilöiden sekä omaehtoisten ryhmien sekä erilaisten alaryhmien poliittisen osallisuuden tukeminen ei saa jäädä tyhjäksi lauseeksi

Muistiinpanomme *Demokratiaoppitunnista* osoittavat, että osallisuus koskee kaikkia lapsia ja nuoria. Tällä emme tarkoita sitä, että kaikkien täytyisi päästä tai haluta lapsiparlamenttiin tai nuorisovaltuustoon. Osallisuus on monenlaista kuulamista yhteisöön ja toimintaa yhteisössä, mikä tuo tunteen omasta merkityksestä yhteisön jäsenenä. Vaikuttaminen on välttämätön osa yhteisössä toimimista. Se on kuulluksi tulemista omana itsenään yhteisissä ja yksilöä koskettavissa asioissa, mahdollisuutta saada sekä valtaa että vastuuta yhteisön jäsenenä. Osallisuus koskettaa kaikkia niitä yhteisöjä, joissa lapset ja nuoret ovat jäseninä.

Toimiminen yhteisössä ei kuitenkaan ole pelkästään vaikuttamista. Vaikuttaminen ei liioin pelkisty niihin mahdollisuuksiin, joita lasten ja nuorten kuulemisjärjestelmät kunnissa tarjoavat. Osallisuuden edistämisen ei pitäisi rajoittua vain näiden järjestelmien kehittämiseen. Osallisuutta rakentava toiminta yhteisössä voi olla hyvin monenlaista osallistumista yhteiseen tekemiseen. Pohjimmiltaan osallisuus on lapsen tai nuoren ja hänen eri yhteisöjensä suhteissa toteutuva vahvasti kokemuksellinen tila. Sillä on suuri merkitys hänen hyvinvointinsa kannalta. Siten osallisuutta tulee edistää kaikissa lasten ja nuorten yhteisöissä hyvin monenlaisilla tavoilla, joilla edistetään paitsi lasten ja nuorten kuulemistä myös heidän tunnettaan yhteenkuuluvuudesta ja omasta arvokkuudestaan yhteisössä. Osallisuudella on poliittisen vaikuttamisulottuvuuden lisäksi sosiaalinen kuulumisulottuvuus, jota ei osallisuuden edistämisessä saa unohtaa.

Osallisuuden tukeminen vaatii toimintakulttuurin muutosta

Osallisuuden tulisi olla toimintaperiaate, joka läpäisee kaikki kunnalliset palvelut. Osallisuuden edistämisen vastuun ei tule olla vain nuorisotoimella tai koululla, vaan sen tulisi koskettaa kaikkia. Esitämmekin, että lasten ja nuorten kuuleminen ja näkemysten esittäminen tulee toteuttaa päätöksenteon *mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja dokumentoidusti*, jotta sitä voidaan valvoa. Lapsista ja nuorista lähtevä oma valvonta, kuten muutoksenhaku tuomioistuihin tai kantelut ylimmille lainvalvojille eivät ole kovin todennäköisiä, joten julkisen vallan tulee korostetusti valvoa osallistumisen toteutumista. Oleellista olisi pohtia, mitkä asiat koskettavat lapsia ja nuoria. Heidän asiansa ulottuvat laajemmalle kuin vain niihin instituutioihin, missä he toimivat.

Lasten ja nuorten kuuleminen ja näkemysten esittäminen tulee toteuttaa päätöksenteon mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja dokumentoidusti, jotta sitä voidaan valvoa

Lasten ja nuorten osallisuuskysymyksiä koskevassa keskustelussa asiat esitetään usein joko instituutio-, perhe- tai ongelmakeskeisesti. Nämä suhtautumistavat saattavat tarpeettomasti kaventaa näkökenttää. Kun katsotaan lasten ja nuorten asioita, ryhdytään puhumaan niistä instituutioista, joiden parissa lapset ja nuoret toimivat. Instituutioiden sijaan olisi hyödyllistä tarkastella kokonaisvaltaisemmin niitä kasvun ja kehityksen yhteisöjä, jotka lapsille ovat tärkeitä. Lapset ovat perheidensä jäseniä, mutta he ovat myös osa erilaisia yhteisöjä. Instituutioiden toiminnasta on toki syytä olla kiinnostunut, mutta menestyksekkäs lasten ja nuorten kunta pystyy tarkastelemaan toimiaan palvelun tuottajien sijaan lasten tai nuorten kannalta. Millainen kokonaisuus heille muodostuu? Onko palveluverkostossa katvealueiden ongelmia tai epäselviä vastuukysymyksiä, ja läpäiseekö koko verkoston pyrkimys tukea lasten kasvua ja kasvatusta – muutoinkin kuin ongelmien poistamisen tai ehkäisemisen mielessä?

Nuorten osallisuuden edistäminen on Suomessa saanut enenevässä määrin julkisen vallan huomiota 1990-luvun loppupuolelta lähtien. Aiheeseen liittyvät yhteiskunnalliset toiminnat ja keskustelu ovat siis nyt 2010-luvun alussa jatkuneet noin 15 vuoden ajan. Lasten ja nuorten oikeus osallistua on jaettu. Se saattaa kuitenkin jäädä toisen keskeisen oikeuden – oikeus turvallisuuteen – varjoon. Varsin usein kohtaa tilanteita, joissa aikuiset kiistävät lasten ja nuorten oikeuden osallistua. Myös lapset ja nuoret saattavat kyseenalaistaa

osallistumisen mielekkyyden. Osallistumisen oikeus ei siis ainakaan vielä ole kulttuurinen normi.

Varsin usein kohtaa tilanteita, joissa aikuiset kiistävät lasten ja nuorten oikeuden osallistua

Lasten ja nuorten osallistumisen vahvistamisen haasteena on paitsi avointen ja vuorovaikutuksellisten käytäntöjen ja toimintamallien kehittäminen ja vakiinnuttaminen, myös vieroksuvat asenteet, jotka synnyttävät osallistumista vastustavaa tai sen merkitystä mitätöivää ilmapiiriä. Olemme löytäneet sekä positiivisia että negatiivisia esimerkkejä lasten ja nuorten kohtaamisesta ja kuulemisesta kunnissa. Negatiiviset esimerkit herättävät kysymyksen, tarvitaanko todelliseen asennemuutokseen sukupolvenvaihdosta virkamiesten, päättäjien ja eri palveluiden työntekijöiden keskuudessa. Positiiviset esimerkit puolestaan vahvistavat uskoa, että kunnissa on jo olemassa sellainen virkamiesten, päättäjien ja työntekijöiden joukko, jolla on valmiudet lasten ja nuorten kohtaamiseen ajattelevina ja osallistuvina kansalaisina.

Lakimuutosten lisäksi yhteiskunnassamme tarvitaan kulttuurista muutosta. Kulttuuri muuttuu ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Lasten ja nuorten osallistumista avartavan ja vahvistavan kulttuurin luominen on siten mahdollista.

Lakimuutosten lisäksi yhteiskunnassamme tarvitaan kulttuurista muutosta

Lasten ja nuorten toimijuuden, osallisuuden ja kansalaisuuden monipuolinen ymmärtäminen ja edistäminen edellyttävät toimia useilla eri sektoreilla. Tätä työtä ei voida paikantaa ainoastaan joidenkin toimijoiden vastuulle. Sen tulisi olla jaettu toimintaperiaate. Samaan aikaan toimintaa tukemaan tarvitaan vastuullisia henkilöitä, joilla on taito, kykyä ja kielellistä tajua saattaa asioita lapsinäkökulmaisiksi. Edistämisen on tapahduttava yhtä lailla kulttuurissa ja käytännöissä kuin rakenteissa ja strategiatasolla. Rakenteet eivät kuitenkaan saa jähmettää toimintaa ja kaventaa ihmisten mielikuvitusta ja kykyä löytää luovia, uusia ratkaisuja lapsia ja nuoria kuunnellen, kunnioittaen ja heidän kanssaan työskennellen.

Lähteet

Alkuperäisteoksen osiot teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) *Demokratia-oppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118.

Kiilakoski, Tomi & Gretschel, Anu & Nivala, Elina (2012) Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi, sivut 9–34.

Eskelinen, Teppo & Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi & Kiili, Johanna & Korpinen, Sini & Lundbom, Pia & Matthies Aila-Leena & Mäntylä, Niina & Niemi, Reetta & Nivala, Elina & Rynnänen, Aimo & Tasanko, Pia (2012) Lapset ja nuoret subjekteina päätöksenteossa, sivut 35–94.

Gellin, Maija & Herranen, Jatta & Junttila-Vitikka, Pirjo & Kiilakoski, Tomi & Koskinen, Sanna & Mäntylä, Niina & Niemi, Reetta & Nivala, Elina & Pohjola, Kirsi & Vesikansa, Sari (2012) Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä, sivut 95–148.

Gellin, Maija & Gretschel, Anu & Matthies, Aila-Leena & Nivala, Elina & Oranen, Mikko & Sutinen, Riikka & Tasanko, Pia (2012) Lasten ja nuorten asema hyvinvointipalveluissa, sivut 149–179.

Virkki, Päivi & Nivala, Elina & Kiilakoski, Tomi & Gretschel, Anu (2012) Päiväkotien tarjoama osallisuusympäristö, sivut 180–186.

Junttila-Vitikka, Pirjo & Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (2012) Kunnallisen nuorisotyön osallisuusympäristöt, 187–197.

Gretschel, Anu & Koskinen, Sanna & Junttila-Vitikka, Pirjo (2012) Yhdyskunta- ja liikuntasuunnittelu: esimerkkinä skeittialueet ja leikkipuistot, sivut 198–211.

Eskelinen, Teppo & Gellin, Maija & Gretschel, Anu & Junttila-Vitikka, Pirjo & Kiilakoski, Tomi & Kivijärvi, Antti & Koskinen, Sanna & Laine, Sofia & Lundbom, Pia & Nivala, Elina & Sutinen, Riikka (2012) Lapset ja nuoret kansalaistoimijoina, sivut 213–248.

Kiilakoski, Tomi & Nivala, Elina & Rynnänen, Aimo & Gretschel, Anu & Matthies Aila-Leena & Mäntylä, Niina & Gellin, Maija & Jokinen, Kimmo & Lundbom, Pia (2012) Demokratiaremontin työkaluja, sivut 249–271.

Muut tässä julkaisussa käytetyt lähteet (muut ajattelua virittäneet lähteet nähtävissä alkuperäisteoksessa):

Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja & Tolonen, Tarja (2011) Ystävydet. Teoksessa Tarja Tolonen & Mirja Määttä (toim.) *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 112. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 29–55.

Alila, Kirsi (2011) *Lapsivaikutusten arviointi – kansallisia ja kansainvälisiä näkökulmia*. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2011:7. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?p_l_id=52437&folderId=2835211&name=DLFE-15424.pdf. (Viitattu 20.5.2011.)

Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.

- Arnstein, Sherry (1969) A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35 (4), 215–224.
- Berg, Päivi (2010) *Ryhmärajoja ja hierarkioita: etnografinen tutkimus peruskoulun yläasteen liikunnanopetuksesta*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 22. Sosiaalipsykologian laitos, Helsingin yliopisto.
- Castells, Manuel (1997) *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Malden, Oxford: Blackwell Publishers.
- Dewey, John (1957) *Koulu ja yhteiskunta*. Englanninkielisestä alkuteoksesta *The School and Society* (1915) suomentanut Kalevi Kajava. Helsinki: Otava.
- Dewey, John (1997) *Democracy and Education*. New York: Free Press.
- Ellonen, Noora (2008) *Kasvuyhteisö nuoren turvana*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 82. Tampere: Tampere University Press & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Euroopan neuvosto (2011) Lasten ja nuorten osallistuminen. Euroopan neuvoston politiikkatutkinta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:27. [Http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2011/Lasten_ja_nuorten_osallistuminen_paatoksenteleeseen_Suomessa.html?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2011/Lasten_ja_nuorten_osallistuminen_paatoksenteleeseen_Suomessa.html?lang=fi). (Viitattu 30.11.2011.)
- Harju, Aaro (2003) *Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet*. Vantaa: Kansanvalistusseura.
- Hart, Roger (1992) *Children's Participation from Tokenism to Citizenship*. Florence: Unicef Innocenti Research Centre.
- Hart, Roger (1997) *Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. Lontoo: Earthscan & Unicef.
- Hänninen, Sakari & Palola, Elina & Kaivunurmi, Maija (toim.) (2010) *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikka kilpailuvaltiossa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kiilakoski, Tomi (2009b) ”*Parempihan se on että sovitellaan ku että ei sovitella*”. *Vertaissovittelu, konfliktit ja koulukulttuuri. Vertaissovittelun ulkopuolinen arviointiraportti*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 30. [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkojulkaisut](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/verkkojulkaisut). (Viitattu 18.10.2011.) Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Kiilakoski, Tomi & Kivijärvi, Antti & Gretsche, Anu & Laine, Sofia & Merikivi, Jani (2011) Nuorten tilat. Teoksessa Tarja Tolonen & Mirja Määttä (toim.) *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 112. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 57–91.
- Kiili, Johanna (1998) *Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämisestä*. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 105. Jyväskylän yliopisto.
- Koskinen, Sanna (2010) *Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 98. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011*. Pääministeri Matti Vanhasen II hallitus. Opetusministeriön julkaisuja 41.

- Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma*. [Http://www.minedu.fi/lapset_nuoret_perheet?lang=fi](http://www.minedu.fi/lapset_nuoret_perheet?lang=fi) (Viitattu 16.10.2011).
- Lundbom, Pia (2001) Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta? Eläinoikeusliikkeen solidaarinen yhteisöllisyys. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)
- Manninen, Sari (2010) ”*Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista*” *Maskuliinisuudet, poikien valtabierarkiat ja väkivalta koulussa*. E Scientiae Rerum Socialium 112. Oulun yliopisto. [Http://groups.jyu.fi/sporticus/lahteet/LAHDE_14.pdf](http://groups.jyu.fi/sporticus/lahteet/LAHDE_14.pdf). (Viitattu 16.10.2011.)
- Nuorisolaki (72/2006; muutettu 693/2010)
- Paju, Petri (2011) *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 115. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Opetushallitus, määräys 1/011/2004. Helsinki: Opetushallitus. [Http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf](http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf). (Viitattu 3.8.2011.)
- Perustuslaki (731/1999)
- Puustinen, Sari (2006) *Suomalainen kaavoittajaprofessio ja suunnittelun kommunikatiivinen käänne. Vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ja mahdollisuudet suurten kaupunkien kaavoittajien näkökulmasta*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 34. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Raportti Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämishajelman 2007–2011 toteutumisesta* (2011) Valtion nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja nro 44. [Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lanuke_2007-2011_arviointiraportti.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lanuke_2007-2011_arviointiraportti.pdf). (Viitattu 20.6.2011.)
- Sinclair, Ruth (2004) Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children & Society* volume 18 (2004), 106–118
- Thomas, Nigel (2007) Towards a Theory of Children’s Participation. *International Journal of Children’s Rights*. Vol. 15(2007), 199–218.
- Tomperi, Tuukka & Piattoeva, Nelli (2005) Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa Tomi Kiilakoski & Tuukka Tomperi & Marjo Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino, 247–286.

Abstract

Notes based on 'A Lesson in Democracy'. The Municipalities of Children and Young Adults in the 21st Century. Anu Gretschel and Tomi Kiilakoski (eds.)

The notes are based on a book called *Demokratiaoppitunti* ("A Lesson in Democracy") published in 2012. The idea of the work is to examine the extent of the participation of children and young adults in municipal decision-making processes, as consumers of local services and as civic activists. Additionally the idea is to explore the subject of the position of children's and young adults' participation on a more general level. Participation can manifest itself in a variety of different forms; the work consists of the joint reflection of experts from 24 different fields of science. The majority of the data used is collected from children and young adults themselves, using both qualitative and quantitative methods.

Promoting the participation of children and young adults has been one of the central themes of Finnish youth politics since the mid-1990s. The foundations of children's and young adults' participation in civic process are secured under Finnish law, however the publication presents a number of ways in which municipal, education and early-learning laws could be developed even further. A number of permanent positions have been founded in order to support and foster continued participation. Nonetheless it would appear that the full potential of children's and young adults' participation remains unrealised despite the existence of sound legal structures. The strengthening of children's and young adults' position will require a shift in attitudes, the close scrutinising of young people's operating culture in the local political sphere, further examination of groups and individuals as separate entities, and the deconstruction of certain power structures. Indeed, the publication demonstrates that the participation of children and young adults is a matter beyond legal and political structures: it is about action and interaction between people.

The promotion and fostering of further participation is portrayed in the publication as being inherently different on different levels. In political decision-making, increased participation can be advanced by strengthening the various forms of political action. For those using a service, participation is about the receipt of information, participating in a plan, in decision-making, assessment, and in putting plans into practice. Because of the inherent difficulties of shared power and responsibility, the slim possibilities for action, and the flow of information, the realisation of participation in different service situations often presents a number of challenges. In addition to municipal activities, there is

still much to be improved with regard to the participation of organisations in civic society. In a broad sense, the central question is that of the boundaries and extent of young people's agency. The goal of giving children and young people an equal and accepted position as a member of the local community can be achieved by giving them some amount of power and responsibility. We must also work actively to remove any factors that may impinge upon or stand in the way of such agency. In this respect, participation inhabits both the political and the social realm.

In comparison with the current debate on participation, the publication and the book in which it is based on, highlight a number of fresh points of view. The involvement of children and young adults in local decision-making processes should take place on individual, group and collective levels, in relation both to our social and physical environments and in all democratic arenas (representative, direct, participatory, deliberative and counter-democracy). Participation is a very broad phenomenon, and the fostering of this phenomenon in the Finnish society still requires input on a whole host of levels.

Published by Finnish Youth Research Society/Network.

